

Extended Abstract

Predicative Possession in Azerbaijani Turkish: A Functional-Typological Approach

Sabir Mirzaie-Nia

Ph.D. Candidate in General Linguistics, Tarbiat
Modares University, Tehran, Iran
sabir.mirzai@modares.ac.ir

Mohammad Dabirmoghaddam

Professor of General Linguistics, Allameh
Tabataba'i University, Tehran, Iran
dabirmoghaddam@atu.ac.ir

Arsalan Golfam¹

Associate Professor of General Linguistics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
golfamar@modares.ac.ir

Abstract

This paper examines predicate possession in Azerbaijani Turkish. Following an overview of the concept of predicate possession and its cross-linguistic representations, the study identifies and analyzes various types of predicate possessives in Azerbaijani Turkish. The data are drawn from written texts, everyday spoken discourse, online materials, linguistic literature, and grammar references. The analysis is conducted with a functional-typological approach, based on Stassen's (2009) typological classification. The findings reveal that Azerbaijani Turkish exhibits two major types of predicate possessives: Topical and locational. A third, structurally distinct type is also attested, which is realized through equational (copular) constructions and displays a unique information structure compared to the other two. The topical type includes both a standard form and a non-standard variant, the latter marked by the attachment of a possessive suffix directly to the predicative adjective /var/ و /yox/ 'existent/non-existent', rather than to the possessee. This non-standard pattern, prevalent in colloquial varieties of Azerbaijani Turkish spoken in Iran, appears to be influenced by Persian predicate possessives based on the verb *dāstan* 'to have'. Both topical and locational types may employ either the adjectival predicate /var/ و /yox/ or the verbal predicate -ol 'to become'. Altogether, seven structurally distinct types of predicate possessives are identified, differentiated by the encoding of the possessor and possessee, as well as the type of predicate involved.

Keywords:

Azerbaijani Turkish
Existential Sentences
Predicate Possession
Topic Possessive
Locational
Possessive

How to cite this article:

Mirzaie Nia, S., Dabirmoghaddam, M. and Golfam, A. (2025). Predicative Possession in Azerbaijani Turkish: A Functional-Typological Approach. *Journal of Linguistics & Iranian Languages*, 10(3), 1-26. doi: 10.22099/jill.2025.53978.1438

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

¹ Corresponding author

Introduction

Possession is an abstract and ambiguous concept. In everyday language use, possession is often equated with ownership and property. However, in traditional grammatical descriptions, the notion of possession encompasses a much broader range of interpretations, many of which have little or no connection to ownership. The core semantic relations typically associated with possession include ownership, part-whole relations, and kinship (Aikhenvald, 2013: 3). To express possession in language, the presence of two participants—the possessor and the possessee—is required. There exists an inherently asymmetric relationship between these two participants, such that the possessee belongs to the possessor, but not vice versa (Stassen, 2009: 11). Structurally, possession can be expressed either as a nominal or descriptive construction, or as a full clause. In the former, the relation between possessor and possessee is expressed through noun phrases or modifiers, whereas in the latter, the relation is realized at the clausal level. The first type is referred to as nominal possession, and the second as predicative possession.

Stassen (2009) classifies predicative possession constructions into four types based on the syntactic role of the possessor and the possessee: Locational possessive, With- possessive, Topic Possessive and "have"-possessive. The distribution of these types varies across languages. Some languages use all four types, while others employ only a subset. This study examines the distribution of these four types of predicative possession in Azerbaijani Turkish.

Materials & Methods

In this study, more than 500 sentences, constructions, and expressions related to the concept of possession in Azerbaijani Turkic were first collected through both fieldwork and library-based methods. The field data were gathered through interviews and conversations with native speakers of Azerbaijani Turkic, conducted either face-to-face or in online settings. Speakers were selected from the Republic of Azerbaijan and the northwestern provinces of Iran in order to ensure that the data, as far as possible, reflect the full range of Azerbaijani Turkic varieties. The library-based data were extracted from classical Azerbaijani Turkic literary texts, including the divans of Fuzuli and Nasimi; the poetry of Bakhtiyar Vahabzadeh and Houshang Jafari Zanjani; the works of modernist poets such as Ramiz Rovşən and Rasul Yunan; as well as examples and data drawn from Azerbaijani Turkic grammar books and other linguistic studies.

In this research, the collected data are classified and analyzed on the basis of structural, functional, and semantic similarities, following the theoretical framework and proposals of Stassen (2009). The present study is not statistical in nature; rather, it aims to provide an explanatory and typological analysis, not a quantitative assessment of frequency or distribution. Accordingly, only a limited number of representative examples are presented for each construction.

No comprehensive study has yet been conducted on the typology of predicative possession constructions in Azerbaijani Turkish. Johanson (2022 [1988]) considers the predicate adjectives */var/* و */yox/* ('existent'/'not existent') as equivalents to "have" constructions in Turkic. Lee (1996) divides copular sentences in Azerbaijani into five categories: equational, existential, locational, descriptive, and possessive. He argues that standard possessive sentences are constructed in two levels: (1) forming the subject through genitive constructions, and (2) predicate realization with *var* at the end of the sentence. Karakoç (2019), in a typological study

on predicative possession in Oghuz and Kipchak Turkic languages, argues that predicative possession in Turkic languages is generally expressed through existential predicates.

Most previous works are descriptive grammars that only briefly mention predicative possession structures. Some focus on other Turkic languages or deal with the possession phenomenon at the family level. This study analyzes the types of predicative possession in Azeri Turkish using Stassen’s (2009) framework and a functional-typological approach.

Results & Discussion

One predicative possession structure found in Azerbaijani Turkish corresponds to Stassen’s "topic possessive," typically realized as:

(1) PR-GEN_i PE-PS_i var

This structure also has a non-canonical variant where the possessive suffix attaches to the predicate adjective /var/ و /yox/ instead of the possessee. This structure is a calque of Persian possessive constructions with "dāshtan" (‘to have’).

Another type, the locational possessive, resembles existential constructions in form. However, the locative-marked possessor must be [+human] to imply possession:

(2) PR[+human]-LOC PE var

The study also identifies a third type of predicative possession in Azerbaijani Turkish that does not fit into any of Stassen’s categories. This structure is based on nominal predicate constructions, with the possessee as the subject and the genitive-marked possessor as the predicate:

(3) PE PR-GEN-(ki)-COP

In all three types, future or dynamic possession is expressed using the copula /-ol/ (‘to be’/‘to become’) instead of *var/yox*. The constructions are summarized in the table below:

Table 1.

Predicative Possessives in Azerbaijani Turkish

1. Topic possessive:	a.	PR-GEN _i PE- PS _i	var
	b.	PR-GEN _i PE	var-PS _i
	c.	PR-GEN _i PE- PS _i	/-ol/
2. Locational possessive:	a.	PR[+ human]-LOC PE	var
	b.	PR[+ human]-LOC PE	/-ol/
3. Nominal possessive:	a.	PE PR-GEN-(ki)-COP	
	b.	PE PR-GEN-(ki)	/-
			ol/

The findings demonstrate that in Azerbaijani Turkish, the encoding of the possessor, the possessee, and the choice between /var/ و /yox/ and /-ol/ as predicate affect the expression of

possession across subtypes such as temporary, abstract, alienable, and inalienable. The distribution of possession types across these subcategories is shown in the table below:

Table 2.

Distribution of Predicative Possessives in Possession Subdomains in Azerbaijani Turkish

				alienable	inalienable	abstract	temporary
Topic :	PR-gen _i	PE-ps _i	var	+	+	+	-
	PR-GEN _i	PE	var-	+	+	+	-
PS _i							
ol/	PR-GEN _i	PE-POSS.PS _i	/-	+	+	+	-
Locational:	PR _[+human] -LOC	PE	var	-	-	-	+
	PR _[+human] -LO	PE	/-ol/	+	-	+	-
Nominal:	PE	PR-GEN-(ki)-COP		+	-	+	-
	PE	PR-GEN-(ki)	/-	+	-	+	-
ol/							

Conclusion

Based on the analyses conducted in this study, it was found that among the types of predicative possession proposed by Stassen (2009), Azerbaijani Turkic exhibits two types: Topic possessive and Locational possessive. In addition, Azerbaijani Turkic displays another type of predicative possessive construction that does not fall within any of the categories identified by Stassen.

The Topic possessive in addition to its standard variety, also has a non-standard variety in which the possessive suffix is attached to the adjectival predicate /var/ و/yoX/ ‘exist/not exist’ rather than to the possessee. This non-standard variety represents a structural calque of the possessive construction with the predicate ‘have’ in Persian.

The Locational possessive in Azerbaijani Turkic follows the same structural pattern as existential sentences, with the only difference being that in locational predicative possession the noun marked for locative case (the possessor) must bear the feature [+human] in order for a possessive interpretation to be inferred.

In all three types of predicative possessive constructions, future possession or dynamic possession is expressed by using the copular verb /-ol/ ‘become’ instead of the adjectival predicate var/yoX. The use of the copular verb instead of the adjectival predicate results in a semantic shift in these predicative constructions and affects their distribution across the subdomains of possession.

References

- Aikhenvald, A. Y. (2013). Possession and ownership: a cross linguistic perspective. In: A. Y. Aikhenvald, and R. M. W. Dixon. *Possession and Ownership*. Oxford: Oxford University Press, pp. 1-64.
- Bacanlı, E. (2009). Phase making on initiotransformative verbs in Altay Turkic. *Turkic languages* 12, 170-186.
- Çakmak, S. (2013). “VAR” ve “YOK” sözcüklerinin morfolojik kimliği. *Turkish Studies- International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. V 8/4 Spring. pp.463-471.
- Dabirmoghaddam, M. (2020). *Zabanshenāsi: Manzari Irāni [Linguistics: An Iranian Perspective]*. Tehran: Center for Printing and Publishing, Allameh Tabataba’i University.

- Dabir-Moghaddam, Mohammad; Hemmati, Sadegh. (2023). Syntactic changes in Qashqai Turkic under language contact with Persian. *Zabān-Pazhūhī (Linguistic Inquiries)*, 14(2), pp.225–259.
- Fozuli, M. M. (2008). *Divān-e ashār-e Turki [Collected Turkish Poems]* (5th ed., H. M. Sadiq, Ed.). Tabriz: Akhtar
- Garibova J. & S. Aliyeva. 2024. *A Grammar of Contemporary Azerbaijani*. Baku: JSC
- Hosseinzadeh (Dashqin), A. (2008). *Dil va dilchilik [Language and Linguistics]*. Tabriz: Akhtar.
- Johanson, L. (2022). The structure of Turkic. In *The Turkic Languages*, Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds) (2nd ed.),(pp. 26–59). London: Routledge.
- Karakoç, B. (2000). The finite copula *b/-ol/* in Noghay and its functional equivalents in Turkish. In *Studies on Turkish and Turkic Languages [Turcologica 46]*, Aslı Göksel & Celia Kerslake (eds), (pp.143–149). Wiesbaden: Harrassowitz
- Karakoç, B. (2019). Predicative possession in Oghuz and Kipchak Turkic languages. In *Possession in Languages of Europe and North and Central Asia [Studies in Language Companion Series 206]*, Lars Johanson, Lidia Federica Mazzitelli & Irina Nevskaya (eds). Amsterdam: John Benjamins.
- Karini, J. (2009). *Erdebil İli Ağzları*. PhD dissertation, Gazi Üniversitesi.
- Kazim, Q., (2010). *Müasir Azərbaycan dili, Morfologiya (Contemporary Language of Azerbaijan, Morphology)*. Bakı: Nurlan
- Lee, S. N. (1996). *A Grammar of Iranian Azerbaijani*. PhD dissertation, University of Sussex.
- Lewis, L. (1967). *Turkish Grammar*. Oxford: Clarendon Press.
- Öztopçu, K. (2003). *Elementary Azerbaijani*. Santa Monica CA: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Shahmorassi, P. (2008). *Farhang-e Turki–Fārsi [Turkish–Persian Dictionary]*. Tabriz: Akhtar Press.
- Shahriār, M. H. (2013). *Kolliyāt-e ashār-e Turki-ye Shahriyār [Collected Turkish Poems of Shahriar]* (27th ed.). Tehran: Zarrin.
- Stassen, L. (2009). *Predicative possession*, Oxford: Oxford University Press.
- Zehtābi, M. T. (2005). *Āzarbāijān Turkchesinin nahvi [Syntax of Azerbaijani Turkic]*. Tabriz: Akhtar.

زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی

سال ۱۰، شماره ۳، پیاپی ۱۸ (بایز ۱۴۰۴) شماره صفحات: ۱ - ۲۶

بررسی مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی: رویکردی نقشی-رده‌شناختی

صابر میرزایی نیا^۱ ID، محمد دبیرمقدم^۲ ID*، ارسلان گلغام^۲ ID

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. استاد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران
۳. دانشیار زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی می‌پردازد. در این پژوهش پس از معرفی مفهوم مالکیت محمولی و شیوه‌های بازنمایی آن در زبان‌های مختلف، انواع ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی از میان متون مکتوب موجود، گفتار روزمره گویشوران، جستجوهای اینترنتی، کتاب‌ها و مقاله‌های زبان‌شناسی و دستور زبان استخراج شده و بر اساس آراء استسن (۲۰۰۹) با رویکردی نقشی-رده‌شناختی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش مشخص شد که مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی دارای دو رده مالکیت مبتدایی و مالکیت مکانی است و همچنین نوع دیگری از ساخت مالکیت محمولی وجود دارد که در قالب جمله اسنادی بیان می‌شود و ساخت اطلاعی آن متفاوت از دو رده دیگر مالکیت محمولی است. ساخت مالکیت مبتدایی در ترکی آذربایجانی علاوه بر گونه اصلی یک گونه غیرمعیار نیز دارد که در آن پسوند ملکی به جای مملوک به محمول صفتی *var/* و *yox/* اضافه می‌شود. این نوع از ساخت مالکیت مبتدایی که در گونه‌های محاوره‌ای ترکی آذربایجانی رایج در ایران به کار برده می‌شود، تحت تاثیر ساخت مالکیت محمولی «داشتن» در زبان فارسی ایجاد شده است. رده‌های ساخت مالکیت محمولی مبتدایی و مکانی علاوه بر محمول صفتی *var/* و *yox/* با محمول فعلی *-ol/* نیز به کار می‌روند. در مجموع ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی با توجه به شیوه رمزگذاری مالک و مملوک و نوع محمول دارای هفت نوع ساخت مختلف است که توزیع آنها در زیرشاخه‌های مالکیت از هم متفاوت است.

واژه‌های کلیدی:

ترکی آذربایجانی
جمله‌های وجودی
ساخت مالکیت مبتدایی
ساخت مالکیت مکانی
مالکیت محمولی

تاریخچه مقاله: دریافت: ۲۲ مردادماه ۱۴۰۴

بازنگری: ۲۴ آذرماه ۱۴۰۴

پذیرش: ۸ دی‌ماه ۱۴۰۴

* آدرس ایمیل نویسنده مسئول: golfamar@modares.ac.ir

میرزایی نیا، صابر؛ دبیرمقدم، محمد و گلغام، ارسلان. (۱۴۰۴). بررسی مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی: رویکردی نقشی-رده‌شناختی. *زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی*. ۱۰ (۳). ۱-۲۶. doi: 10.22099/jill.2025.53978.1438

حق نشر ۲۰۲۵-نویسنده(گان). این مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0) منتشر شده است، استفاده، توزیع و تکثیر نامحدود را در هر رسانه‌ای مجاز می‌داند، مشروط بر اینکه به نویسندگان و منبع اصلی اشاره شود. هیچ اجازه‌ای از نویسندگان یا ناشر لازم نیست.

۱. مقدمه

مالکیت یک مفهوم انتزاعی و دارای ابهام است. در کاربرد روزمره زبان مالکیت مترادف با تملک و دارایی در نظر گرفته می‌شود اما در دستورهای سنتی زبان ساخت مالکیت دارای تعابیر گسترده‌ای می‌باشد که در بسیاری از موارد هیچ ارتباطی با مفهوم تملک ندارد (آیخنوالد، ۲۰۱۳: ۲). آنچه که به عنوان معنای اصلی و هسته‌ای مالکیت محسوب می‌شوند عبارتند از رابطه تملک، رابطه جز-کل و رابطه خویشاوندی (آیخنوالد^۱، ۲۰۱۳: ۳). برای بیان مفهوم مالکیت در زبان‌ها حضور دو مشارک «مالک» و «ملوک» الزامی است. بین این دو مشارک یک رابطه نامتقارن تعلق وجود دارد به طوری که همواره «مملوک» متعلق به «مالک» است اما عکس این رابطه وجود ندارد (استسن^۲، ۲۰۰۹: ۱۱). مفهوم مالکیت را به لحاظ ساختی می‌توان به دو صورت اسمی و توصیفی و یا در قالب جمله بیان کرد که در نوع اول رابطه بین «مالک» و «مملوک» به صورت توصیفی یا وابسته اسمی بیان می‌شود و در نوع دوم رابطه دو مشارک در قالب جمله بیان می‌شود. نوع اول را مالکیت توصیفی و نوع دوم را مالکیت محمولی می‌نامند (استسن، ۲۰۰۹: ۱۵).

استسن (۲۰۰۹) ساخت مالکیت محمولی در زبان‌ها را براساس نقش دستوری گروه اسمی «مالک» و «مملوک» به چهار رده مکانی، بایی (همراهی)، مبتدایی و محمول «داشتن» تقسیم می‌کند که چگونگی توزیع این چهار رده مالکیت در زبان‌ها متفاوت است. در حالیکه بعضی از زبان‌ها هر چهار رده را در ساخت مالکیت به کار می‌گیرند، بعضی زبان‌های دیگر ممکن است از بین این چهار رده دست به انتخاب بزنند. در پژوهش حاضر چگونگی توزیع این چهار رده ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی مورد بررسی قرار گرفته و مشخص می‌گردد.

داده‌های این پژوهش شامل هر دو نوع داده گفتاری و نوشتاری هستند و از منابعی مانند گفتار روزمره گویشوران، اخبار، گزارش‌ها و برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی، آثار و متون ادبی مکتوب، سایت‌های اینترنتی، و مثال‌ها و داده‌های کتاب‌ها و مقاله‌های زبان‌شناسی و دستورزبان گردآوری شده‌اند. مشاهدات شخصی و شمّ زبانی یکی از نگارندگان این پژوهش به عنوان گویشور بومی زبان ترکی آذربایجانی و ارتباط مستقیم با گویشوران بومی دیگر نیز در گردآوری و بررسی این داده‌ها لحاظ شده‌اند. نمونه‌های گرفته شده از این منابع تنها به منظور نشان دادن ساخت‌های مورد بحث آورده شده‌اند و هدف کمی و آماری ندارند. پژوهش حاضر در پنج بخش تنظیم شده است: علاوه بر بخش حاضر، در بخش دوم به مرور پژوهش‌های انجام شده در رابطه با مالکیت در خانواده زبانی ترکی به ویژه در ترکی آذربایجانی پرداخته می‌شود. در بخش سوم آراء استسن (۲۰۰۹) در رابطه با ساخت مالکیت محمولی بررسی می‌شود. بخش چهارم به شناسایی و بازنمایی رده‌های ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی و بررسی توزیع این ساخت‌ها در زیر شاخه‌های مالکیت اختصاص دارد. در بخش پنجم نتیجه پژوهش ارائه می‌شود.

۲. مروری بر پژوهش‌های مرتبط با مالکیت در زبان ترکی

هیچ پژوهش مستقلی در زمینه رده‌های ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی انجام نشده است و اغلب آثار پژوهش‌هایی صرفاً توصیفی هستند که ضمن توصیف دستور ترکی آذربایجانی اشاره‌های کوتاهی نیز به ساخت مالکیت محمولی دارند. برخی

¹ A. Y. Aikhenvald

² L. Stassen

از پژوهش‌ها نیز به بررسی دیگر گونه‌های خانوادهٔ زبانی ترکی یا بررسی کلی ساخت مالکیت در خانوادهٔ زبانی ترکی پرداخته‌اند. در این قسمت به تعدادی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

یوهانسون^۱ (۲۰۲۲ [۱۹۸۸]) ضمن بررسی ساختار کلی خانوادهٔ زبانی ترکی اشاره می‌کند که در این خانوادهٔ زبانی معادل ساخت ملکی have «داشتن» به صورت زیر است:

(ناموجود) /YOX/ (موجود) var + پسوند ملکی + مملوک + حالت اضافی + مالک (۱)

وی در ادامه اشاره می‌کند که در الگوی فوق در ترکی خلجی پسوند ملکی مطابقت با مالک به جای مملوک به /var/ و /yox/ اضافه می‌شود. وی همچنین به الگوی دیگری اشاره می‌کند که در آن مالک به جای حالت اضافه، حالت مکانی می‌گیرد:

(1) ترکی قرقیزی

An-da kiteb bar
he/she-LOC book existent
He/she has money (Johanson, 2022: 50)

او پول دارد.

در ادامه یوهانسون به این نکته اشاره می‌کند که در بندهای غیرتصریفی محمول /var/ و /yox/ با فعل /-ol/ که به معنای «بودن» و «شدن» است و صورت منفی آن به صورت /ma/ -ol/ است، جایگزین می‌شود:

(2) ترکی استانبولی

para-sı /-ol/ ma-y-an
money-POSS.3SG /-ol/ NEG-EPEN-GER
(the one) not having money (Johanson, 2022: 50)

کسی که پول ندارد.

زهتابی (۱۳۷۷) در چارچوب دستور سنتی جمله را به دو جزء مبتدا و خبر و خبر را به دو نوع خبر فعلی و خبر اسمی تقسیم می‌کند. به اعتقاد وی به غیر از فعل هر مقولۀ واژگانی دیگری که در بخش گزارۀ جمله قرار بگیرد، خبر اسمی است (۱۳۷۷، ص ۱۹۷). وی بر همین اساس /var/ و /yox/ را جزء خبرهای اسمی برشمرده است و هرچند به کاربرد /var/ و /yox/ در ساخت‌های مالکیت اشاره‌ای نکرده است اما جمله‌هایی به عنوان شاهد برای این نوع از خبرهای اسمی آورده است که دارای مفهوم مالکیت می‌باشند

(3) İnsan arzu-su-nun son-u yox-dur.
human desire-POSS.3SG-GEN end-POSS.3SG non-existent-COP
Human desire has no end.

خواسته‌های آدمی انتها ندارد.

(4) Min qəm-im var-dı vəli fürsət-i
thousand sorrow-POSS.1SG existent-COP but chance-EZA

¹ L. Johanson

محمول اصلی وجود دارد که کاراکوچ آنها را محمول نوع [BOL] و محمول نوع [BAR] می‌نامد^۱ (کاراکوچ، ۲۰۱۷: ۱۲۶). در این پژوهش چگونگی توزیع این دو نوع محمول در ساخت مالکیت محمولی بررسی شده است.

دبیر مقدم و همتی (۱۴۰۲) به نوعی از ساخت مالکیت محمولی در ترکی قشقایی اشاره می‌کنند که در آن تحت تاثیر زبان فارسی پسوندهای ملکی مملوک از آن جدا شده و به محمول‌های صفتی /var/ و /yox/ اضافه می‌شوند تا نقش شناسه‌های شخص/شمار در فعل فارسی «داشتن» را ایفا کنند. در این ساخت جاید مالک دیگر حالت اضافه هم نمی‌گیرد و با ساختی مشابه‌تر به زبان فارسی ظاهر می‌شود (دبیرمقدم و همتی، ۱۴۰۲: ۲۴۴):

(8) Tanır bir əcib ehsas var-ı-y-dı.

T. a strange feeling existent- POSS.3 SG-HF-PAST

Tanır had a strange feeling.

تانیر احساس عجیبی داشت.

غریبوا و علیووا^۲ (۲۰۲۴، ص ۴۸) محمول‌های صفتی /var/ و /yox/ را معادل اصطلاح انگلیسی 'there is/there are / there is not/there are not' می‌دانند که برای بیان وجود/عدم وجود یا حضور/عدم حضور کسی یا چیزی در یک مکان خاص یا بخش خاصی از زمان دلالت دارند. مانند مثال (۹) و (۱۰).

(9) Mətn-də iki səhv var.

text-LOC two mistake existent

There are two mistakes in the text.

در متن دو اشتباه هست.

(10) Bu şəhər-də çay yox-dur.

this town-LOC river non-existent-COP

There is not a river in this town.

در این شهر رودخانه نیست.

از محمول‌های صفتی /var/ و /yox/ برای بیان مالکیت نیز استفاده می‌شود که در این صورت فاعل (مالک) پسوند حالت اضافه می‌گیرد و پسوند ضمیر ملکی مطابق با مالک به مملوک اضافه می‌شود (غریبوا و علیووا، ۲۰۲۴: ۴۸):

(11) Otağ-ın iki pəncərə-si var.

room-GEN two window-POSS.3 SG existent

The room has two windows.

اتاق دو پنجره دارد.

^۱ منظور از محمول نوع [BOL] فعل *ol-/bol-* «بودن» و محمول نوع [BAR] همان محمول صفتی *var/bar* «موجود» است.

^۲ J. Garibova & S. Aliyeva

آنها در ادامه به ساخت دیگری اشاره می‌کنند که در آن مالک حالت مکانی و مملوک حالت فاعلی دارد:

(12) Mən-də iki qələm var.
I-LOC two pen existent.
I have two pens.

من دو خودکار دارم.

همان‌طور که مشهود است پژوهش‌های فوق تحلیل جامع و منسجمی را که دربرگیرنده تمام ساخت‌های مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی باشد، ارائه نمی‌کنند و اغلب توصیفی در چارچوب دستور سنتی می‌باشند، و هیچ کدام بر اساس یک نظریه زبان‌شناختی مدون انجام نشده‌اند. پژوهش حاضر با رویکردی رده‌شناختی به شناسایی و بازنمایی انواع رده‌های ساخت مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی می‌پردازد و چگونگی توزیع آنها را در زیرشاخه‌های مالکیت مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳. مالکیت محمولی

مالکیت نیز مانند بسیاری از اصطلاحات زبانشناسی تا حدی دارای ابهام است. در کاربرد روزمره زبان «مالکیت» کم و بیش معادل «تملک^۱» در نظر گرفته می‌شود (هرچند ممکن است حقوق‌دانان بین این دو اصطلاح تمایز قائل باشند). هر آن چیزی را که X به آن مالکیت دارد دارایی وی محسوب می‌شود (لیونز^۲، ۱۹۷۷: ۷۲۲). مالکیت و ساخت ملکی در دستور سنتی دارای تعبیر گسترده‌ای می‌باشد به طوری‌که فقط بخش کوچکی از آنچه که به صورت سنتی ساخت ملکی نامیده می‌شود با تملک و دارایی در ارتباط است.

آیخ‌نوالد (۲۰۱۳، ص ۳) موارد زیر را به عنوان هسته‌های معنایی مرکزی و اصلی گروه‌های اسمی ملکی برمی‌شمرد:

الف) تملک (دارایی)

ب) رابطه‌های جزء-کل شامل اجزاء بدن و گیاهان

ج) روابط خویشاوندی شامل روابط خونی و صلبی مانند «پدر» و «مادر» و همچنین روابط خویشاوندی سببی مانند «همسر» رابطه مالکیت می‌تواند در قالب یک گروه اسمی و به صورت مالکیت توصیفی^۳ و یا در درون یک جمله و در قالب مالکیت محمولی^۴ بیان شود (استسن، ۲۰۰۹: ۲۶). مالکیت محمولی ممکن است شامل فعل‌هایی مانند «داشتن» و «متعلق بودن» باشد مانند مثال (۱۳) (استسن، ۲۰۰۹: ۱۰) و یا در بعضی از زبان‌ها ممکن است به صورت یک ساخت وجودی یا مکانی همراه با یک فعل پسوندی باشد، مانند زبان ییماس^۵ (۱۴) (فولی^۶، ۱۹۹۱: ۳۰۵):

(13) John has a motorcycle

جان یک موتورسیکلت دارد.

¹ ownership

² J. Lyons

³ Attributive possession

⁴ Predicative possession

⁵ Yimas

⁶ Foley

(14)	yampaŋ head.CLASS.VI.SG I have a head. (lit. I am with head)	kantk-n with-1SG	Amayak COP.1SG
------	--	---------------------	-------------------

من سر دارم. (تحت اللفظی: من با سر هستم.)

انتخاب ساخت مالکیت محمولی ممکن است به رابطه مالکیت، ویژگی‌های معنایی مالک و مملوک و پارامترهای دیگری مانند معرفگی، جانداری و کانون بستگی داشته باشد. به عنوان مثال در زبان انگلیسی چنانچه رابطه مالک و مملوک صورت منظور اصلی جمله باشد می‌توان آن را در قالب ساخت مالکیت محمولی مانند مثال (۱۵) و یا اگر رابطه مالک و مملوک به صورت پیش فرض باشد می‌توان آن را در قالب مالکیت اسمی بیان کرد مانند مثال (۱۶) (استسن، ۲۰۰۹: ۲۶):

(15) John has a motorcycle.

(16) John's motorcycle got stolen.

۳-۱. زیرشاخه‌های مالکیت

به باور استسن (۲۰۰۹، ص ۱۴) برای تبیین مفهوم معنایی و شناختی مالکیت، در نظر گرفتن رابطه مکانی ضروری است اما کافی نمی‌باشد. وی همچون زبانشناسانی مانند سیلر^۱ (۱۹۷۳، ۱۹۸۳)، هژژ^۲ (۱۹۹۳)، هاینه^۳ (۱۹۹۷) معتقد است که علاوه بر مفهوم مکان باید پارامتر دیگری به نام «تسلط» را هم در نظر گرفت که قابل تقلیل به مفهوم مکان نمی‌باشد بلکه بر اساس مفهوم «قدرت» تبیین می‌شود. در یک رویداد مشارکی که دارای تسلط است به عنوان محرک اولیه‌ای که باعث به وقوع پیوستن رویداد شده است و همچنین به عنوان ذی نفع نتایج آن رویداد در نظر گرفته می‌شود. در مالکیت نیز مالک به عنوان اعمال کننده مالکیت بر روی مملوک محسوب می‌شود. و مکان تقریبی مملوک را مشخص می‌کند و تعیین می‌کند که چه اتفاقی برای مملوک بیفتد و همچنین این مالک است که تعیین می‌کند که رابطه مالکیت با مملوک ادامه داشته باشد یا به پایان برسد. بنابراین پیش‌نمونه رابطه مالکیت را به صورت زیر می‌توان بیان کرد (استسن، ۲۰۰۹: ۱۵):

مالکیت با حضور دو عنصر «مالک» و «مملوک» به صورت زیر توصیف می‌شود:

الف) «مالک» و «مملوک» در یک رابطه مکانی نسبتاً پایدار قرار دارند. (به عنوان مثال در عبارت «ماشین علی» طول مدتی که «علی» و «ماشین» به لحاظ مکانی در مجاورت هم قرار دارند موقتی و گذرا نیست.)

ب) «مالک» بر «مملوک» تسلط دارد (بنابراین مشخصاً انسان است). (به عنوان مثال در عبارت «ماشین علی» این مالک یعنی «علی» است که تعیین می‌کند که رابطه مالکیت با مملوک یعنی «ماشین» را داشته باشد یا آن را به پایان برساند.)

استسن (۲۰۱۳: ۱۶) معتقد است که مالکیت غیر تعلقی پیش‌نمونه ساخت مالکیت می‌باشد، البته وی آن را یک مفهوم مجزا در حوزه مالکیت در نظر نمی‌گیرد بلکه مالکیت غیر تعلقی را بخشی از یک فضای مفهومی بزرگتر می‌داند. به باور وی این فضای

¹ H. Seiler

² C. Hagege

³ B. Hiene

مفهومی علاوه بر مالکیت غیر تعلق شامل مالکیت تعلق، مالکیت فیزیکی یا موقت و مالکیت انتزاعی می‌باشد که آنها را با استفاده از دو پارامتر تسلط و مجاورت دائمی می‌توان به صورت جدول زیر نشان داد:

جدول (۱)

زیرشاخه‌های مالکیت (استسن، ۲۰۰۹: ۱۷)

زیرشاخه مالکیت	مجاورت دائمی	تسلط
مالکیت غیر تعلق	+	+
مالکیت تعلق	+	-
مالکیت موقتی / فیزیکی	-	+
مالکیت انتزاعی	-	-

بنابراین بر اساس این تحلیل تفاوت بین مالکیت تعلق و غیر تعلق در این است که در مالکیت تعلق «مالک» بر «مملوک» خود تسلطی ندارد. مثالی که برای مالکیت تعلق می‌توان عنوان کرد رابطه مالکیت اعضای بدن یا رابطه خویشاوندی است، به این معنا که در شرایط عادی انسان‌ها در حفظ رابطه مالکیت اعضای بدن خود و رابطه‌های خویشاوندی تسلط ندارد. به عبارت دیگر یک شخص تا زمانی که موجودیت دارد نمی‌تواند از اجزاء بدن یا اعضای خانواده‌اش جدا باشد. کسی که خواهر دارد تا زمانی که او یا خواهرش در قید حیات است نمی‌تواند تصمیم بگیرد که دیگر خواهر نداشته باشد (همان: ۱۸-۱۷).

در مالکیت موقت در یک زمان معین «مملوک» در دسترس «مالک» است. در واقع هدف از بیان این نوع ساخت ملکی، بیان مالکیت دائمی نیست. زیرا مجاورت بین «مالک» و «مملوک» نیز الزاماً دائمی نیست. به دلیل مجاورت موقتی این دو مشارک، «مالک» در همان زمان معین بر «مملوک» تسلط دارد.

در مالکیت انتزاعی همانطور که از اسم آن پیداست، مملوک یک شی فیزیکی نمی‌باشد. مثال‌هایی از مالکیت انتزاعی در زبان انگلیسی شامل موارد زیر می‌باشد (استسن، ۲۰۰۹: ۱۹):

(17)

a. Bill has a cold.	بیل سرماخوردگی دارد.
b. Have no fear!	ترس نداشته باش.
c. We have a lot of proble	ما مشکلات زیادی داریم.
d. Listen! I have a great idea	گوش کن! من یه فکر عالی دارم!

فضاهای مفهومی و تقسیم‌بندی خاص آنها به زیرشاخه‌های مختلف یک ویژگی شناختی است که دارای اعتبار جهانی است و مستقل از زبان‌ها می‌باشد اما رمزگذاری و تحقق صوری یک فضای مفهومی از زبانی به زبان دیگر می‌تواند متفاوت باشد. این موضوع باعث به وجود آمدن شباهت‌ها و تفاوت‌های رده‌شناختی بین زبان‌ها می‌شود. هر زبانی ممکن است برای یک فضای مفهومی نقشه معنایی ویژه خود آن زبان را داشته باشد. در این نقشه معنایی تعداد راهبردهای به کار گرفته شده یا همان رمزگذاری‌های مختلف صوری برای یک فضای مفهومی مشخص شده است. این نقشه معنایی همچنین نشان می‌دهد که یک

راهبرد خاص به کار گرفته شده در یک زبان تا چه میزان زیرشاخه‌های یک فضای مفهومی را پوشش می‌دهد. (استسن، ۲۰۰۹: ۲۰). همانطور که در بالا اشاره شد فضای مفهومی مالکیت از چهار زیرشاخه تشکیل شده است. بنابراین زبان‌های مختلف برای این فضای مفهومی حداکثر چهار راهبرد می‌توانند داشته باشد. اما غالباً نقشه معنایی زبان‌ها برای فضای مفهومی مالکیت به گونه‌ای است که معمولاً از یک راهبرد واحد برای رمزگذاری چند زیرشاخه مالکیت استفاده می‌کنند. به عنوان مثال در زبان انگلیسی برای رمزگذاری تمام زیرشاخه‌های مالکیت از فعل نیمه گذرای *have* استفاده می‌شود. اما بعضی از زبان‌ها نیز ممکن است از راهبردهای متفاوتی برای زیرشاخه‌های مختلف استفاده کنند. به عنوان مثال در زبان آکانی^۱، زبانی از خانواده زبان‌های نیجر-کوردوفانی^۲، راهبرد رمزگذاری مالکیت غیرتعلقی (۱۸.الف) با راهبرد رمزگذاری مالکیت موقت (۱۸.ب) متفاوت است (استسن، ۲۰۱۳: ۲۲):

آکان (نیجر کوردوفانی، کوا^۳): (18)

a. Me wo Wodan bi
I be/have House one
'I have a house' (Christaller, 1875: 66)

من یک اسب دارم.

b. O-di sikan
he-hold knife
'He has a knife (with him)' (Welmers, 1966:
54)

او یک چاقو دارد.

۳-۲. رده‌های ساخت مالکیت محمولی

استسن (۲۰۰۹: ۴۸) بر اساس چگونگی رمزگذاری نقش دستوری مالک و مملوک به رده‌شناسی ساخت مالکیت محمولی پرداخته است. وی بر این اساس چهار رده را برای ساخت مالکیت محمولی مشخص کرده است که عبارتند از: ۱- مالکیت مکانی ۲- مالکیت بایی ۳- مالکیت مبتدایی ۴- مالکیت با محمول «داشتن»

از چهار نوع مالکیت فوق سه نوع اول را باید در یک گروه قرار داد و نوع چهارم را از سه نوع اول مجزا کرد. نوع چهارم به لحاظ نحوی یک ساخت گذراست و به عکس سه نوع اول از لحاظ نحوی ناگذرا هستن. در واقع در سه نوع اول رمزگذاری مالکیت محمولی به صورت جمله‌های مکانی یا وجودی است. به این معنا که محمول در هر سه مورد فوق یک محمول یک ظرفیتی با معنای مکانی یا وجودی است و محمول‌هایی مثل «بودن»، «وجود داشتن» این وظیفه را به عهده دارند. البته محمول‌های مذکور در زبان‌های مختلف به صورت‌های مختلف رمزگذاری می‌شوند. این محمول‌ها در جمله‌های معیار در زبان‌ها صورت فعلی دارند، در برخی موارد محمول‌ها به صورت ادات تظاهر می‌یابند و در پاره ای از زبان‌ها نیز تظاهر صفر دارند. با

¹ Akan

² Niger-Kordofanian

³ Kwa

وجود تنوع‌های مذکور رمزگذاری سه نوع مالکیت اول رمزگذاری مکانی / وجودی محسوب می‌شوند. این نکته را باید متذکر شد که در این سه نوع مالکیت ناگذرا توزیع نقش‌های دستوری گروه‌های اسمی «مالک» و «مملوک» با هم مشابه نیست (استسن، ۲۰۱۳: ۴۸-۴۹). اکنون به بررسی هریک از انواع ساخت مالکیت پرداخته می‌شود:

۳-۲-۱. ساخت مالکیت معمولی مکانی

ساخت مالکیت معمولی مکانی دارای ویژگی‌های زیر است:

الف) این ساخت دارای محمول مکانی / وجودی، به معنا «بودن» است.

ب) گروه اسمی «مملوک» نقش دستوری فاعلی دارد به گونه‌ای که این گروه اسمی تمامی امتیازات صرفی-نحوی مربوط به فاعل دستوری را داراست. برای مثال اگر در زبانی مطابقت فاعل بر روی فعل وجود داشته باشد، گروه اسمی «مملوک» عامل تعیین کننده این مطابقت خواهد بود. اگر در زبانی نظام حالت وجود داشته باشد، گروه اسمی «مملوک» حالت فاعل غیرفاعلی^۱ در جمله را خواهد داشت.

ج) گروه اسمی «مالک» حالت غیرفاعلی، خواهد داشت به طوری که اگر در زبانی نشانه صوری به عنوان پسوند یا حرف اضافه برای این حالت باشد، گروه اسمی «مالک» آن را می‌گیرد (استسن، ۲۰۱۳: ۵۰-۴۹).
پیش‌نمونه ساخت مذکور را در زبان انگلیسی می‌توان به صورت زیر نشان داد:

2) At/to PR, (there) is/exists a PE.

مثال (۱۹) نمونه‌ای از ساخت مالکیت مکانی می‌باشد:

(19)

یاقوتی (آلتایی، ترکی)

Mijia"-cha" taba Baar
1SG-DAT reindeer Existent

'I have reindeer' (Bo"htlingk 1964: 128)

من گوزن شمالی دارم.

۳-۲-۲. ساخت مالکیت مایی

ساخت مالکیت مایی دارای ویژگی‌های زیر است:

الف - ساخت مالکیت مایی دارای محمول مکانی / وجودی است که به صورت فعل با معنای «بودن» است.

ب - گروه اسمی «مالک» فاعل دستوری محمول است.

ج - گروه اسمی «مملوک» حالت غیرفاعلی دارد.

استسن (۲۰۰۹: ۵۵) صورت کلی این ساخت را در انگلیسی به صورت زیر ارائه کرده است:

3) PR is/exist with a PE

از آنجایی که در ساخت مالکیت مایی مملوک همیشه با نشانه همراهی^۲ می‌آید، می‌توان گفت که این ساخت متضاد مالکیت مکانی می‌باشد و به عبارتی ساخت مالکیت مکانی و مالکیت مایی قرینه معنایی همدیگر می‌باشند. بر طبق اصطلاح‌شناسی

^۱ non-agent subject

^۲ comitative

زبان‌شناسی شناختی (جانسون ۱۹۸۷؛ لنگر ۱۹۹۴) می‌توان گفت که متمم نشانه مکانی، به لحاظ معنایی «ظرف» در نظر گرفته می‌شود. به عنوان مثال در جمله (۲۰) گروه اسمی *the corner* که به یک فضای بزرگتر ارجاع دارد، ظرف می‌باشد و گروه اسمی *the house* مظلوف آن می‌باشد.

(20) *The house on the corner.*

اما در جمله (۲۱) متمم نشانه بایی یعنی گروه اسمی *the green front door* مظلوف می‌باشد که به عنوان بخشی از فضای تعریف شده توسط ظرف (*The house*) تعبیر می‌شود.

(21) *The house with the green front door.*

بنابراین با توجه به مثال‌های فوق می‌توان نتیجه گرفت که مالکیت بایی نوعی از رمزگذاری ساخت ملکی است که در آن نقش‌های نحوی و معنای «مالک» «مملوک» با نقش‌های نحوی و معنایی «مالک» و «مملوک» در ساخت مالکیت مکانی جابجا می‌شوند.

مثال (۲۲) نمونه‌ای از ساخت مالکیت بایی می‌باشد.

(22) کوکویی^۱ (نیلی-صحرائی^۲،

سودانی شرقی^۳، نیلی شرقی)

<i>N'm</i>	<i>gbɔ'N</i>	<i>kɔ</i>	<i>pílílí</i>
1SG	be	With	pilili

'I had a pilili' (Cohen 2000: 133)

من یک پیلیلی (نوعی ساز) دارم.

۳-۲-۳. ساخت مالکیت معمولی مبتدایی

تعریف مالکیت مبتدایی به صورت زیر است:

الف - ساخت مذکور دارای محمول مکانی/وجودی به صورت فعل با معنای «بودن» است.

ب - گروه اسمی «مملوک» نقش فاعل دستوری محمول را دارد.

ج - گروه اسمی «مالک» مبتدای جمله‌ای است.

مبتدای جمله‌ای در اینجا نباید با مبتدای گفتمانی خلط شود. مبتدای جمله‌ای عنصری است که قالب یا نقطه ارجاعی را فراهم می‌کند که بر مبنای آن می‌توان گفت که جمله پایه یا صادق است (اگر یک گزاره باشد) و یا یک اظهار به هنگام است (اگر گزاره نباشد). در واقع گروه اسمی «مالک» در این نوع ساخت ملکی پس زمینه یا فضای جمله را معین می‌کند و نقش آن همانند نقش عباراتی مانند *as given X, as for X with regard to X, speaking about X, as far as X is concerned* در زبان انگلیسی می‌باشد (استسن، ۲۰۱۳: ۵۸). قالب معیار ساخت مالکیت مبتدایی در زبان انگلیسی را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

4) *(As for) PR, PE is / exist.*

¹ Kuku

² Nilo-Saharan

³ East Sudanic

مثال (۲۳) نمونه‌ای از ساخت مالکیت مبتدایی می‌باشد:

(23) ماندارینی

(سینو-تبتی^۱، سینیتی^۲)

Ta	yöu	san-ge	háizi
3SG	exist	hree-CLASS	child

'He/she has three children' (Li & Thompson, 1981: 513)

او سه بچه دارد.

۳-۲-۴. ساخت مالکیت با معمول «داشتن»: معمول «داشتن» بر خلاف سه نوع ساخت قبلی مالکیت را در قالب یک ساخت ناگذرا رمزگذاری نمی‌کند، بلکه دارای ماهیتی گذرا می‌باشد. البته از آنجایی که معمول «داشتن» مجهول نمی‌شود، یک معمول نیمه‌گذرا به شمار می‌رود. ویژگی‌های معمول داشتن به صورت زیر است (استسن، ۲۰۱۳: ۶۲):

الف- این ساخت دارای معمولی گذراست.

ب- گروه اسمی «مالک» به عنوان فاعل/کنشگر خواهد بود

ج- گروه اسمی «مملوک» به عنوان مفعول مستقیم/پذیرا خواهد بود.

در بیشتر موارد فعل «داشتن» در نتیجه رنگ‌باختگی معنایی^۳ فعل‌های واژگانی با معنای تسلط فیزیکی و گرفتن به وجود آمده‌اند. در این فعل‌ها معنای ملموس عمل «گرفتن» به یک معنای انتزاعی با مفهوم مالکیت تبدیل شده است.

۳-۳. روش تحقیق

در این پژوهش ابتدا بیش از ۵۰۰ جمله، ترکیب و عبارت در رابطه با مفهوم مالکیت در ترکی آذربایجانی به صورت میدانی و کتابخانه‌ای گردآوری شد. گردآوری داده‌های میدانی از طریق مصاحبه و گفتگو با ۱۵۰ گویشور بومی ترکی آذربایجانی با تفکیک جنسیتی برابر با میانگین سنی ۴۶ سال به صورت حضوری و یا در فضای مجازی انجام شد. ۵۰ گویشور از کشور آذربایجان و ۱۰۰ گویشور از استان‌های آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل و زنجان (از هر کدام ۲۵ گویشور) انتخاب شدند تا نمونه‌ها تا حد امکان بازتاب‌دهنده تمام گونه‌های ترکی آذربایجانی باشند. داده‌های کتابخانه‌ای از میان متون آثار ادبی کلاسیک ترکی آذربایجانی شامل ۴۸ نمونه از دیوان فضولی (تصحیح صدیق، ۱۳۸۷)، ۵۳ نمونه از دیوان شهریار (۱۳۹۲) و ۳۷ نمونه از اشعار بختیار وهابزاده (۱۳۷۹)، ۳۳ نمونه از هوشنگ جعفری زنجان (۱۳۸۷)، ۲۵ نمونه از هاشم ترلان (۱۳۷۹)، ۱۷ نمونه از صمد وورغون (۱۳۹۴) و از شاعران نوگرایی مانند رامیز روشن (۱۳۸۷) ۵۳ نمونه و ۴۹ نمونه از رسول یونان (۱۳۹۰) و از میان مثال‌ها و داده‌های کتاب‌های دستور ترکی آذربایجانی شامل زبان ادبی معاصر آذری (زهنابی، ۱۳۷۹) ۱۰ نمونه و از فرهنگ ترکی-فارسی (شاهمرسی، ۱۳۸۷) ۱۹ نمونه و زبان معاصر آذربایجان (کاظیمووا^۴، ۲۰۱۰) ۱۱ نمونه انتخاب شد. در این پژوهش داده‌های به دست آمده با در نظر گرفتن تشابه‌های ساختی، نقشی و معنایی و بر اساس آراء استسن (۲۰۰۹) طبقه بندی و مورد

¹ Sino-Tibetan

² Sinitic

³ semantic bleaching

⁴ Q. Kazimov

ارزیابی و تحلیل قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر آماری نیست و هدف آن تحلیل تبیینی و رده‌شناختی است و نه سنجش فراوانی یا بسامد. بنابراین از هر ساخت فقط چند مثال محدود ارائه خواهد شد.

۴. مالکیت محمولی در ترکی آذربایجانی

برای بیان مالکیت به صورت محمولی در زبان‌هایی مانند انگلیسی و فارسی غالباً از یک فعل با معنای مالک بودن/نبودن در گزاره جمله استفاده می‌شود اما در ترکی به جای فعل از */var/* و */yox/* در گزاره جمله استفاده می‌شود (چاکماک^۱، ۲۰۱۳: ۴۶۵).

(24)

- a. English: I **have got** textbook / I **haven't got** textbook
 b. Persian: من کتاب درسی **دارم** / من کتاب درسی **ندارم**
 c. Turkish: (ben-im) ders kitab-**ım var** / (ben-im) ders kitab-**ım yok**
 I-GEN Textbook-1SG existent / I-GEN Textbook-1SG non-existent

در ترکی برای بیان مالکیت در سطح جمله پسوند متناسب با مالک به مملوک اضافه می‌شود و به جای فعل *داشتن/نداشتن*، */var/* و */yox/* به کار می‌رود. همانطور که در بخش ۲ اشاره شد */var/* «موجود» و */yox/* «ناموجود» به لحاظ مقوله‌ای صفت هستند و در ساخت مالکیت محمولی نقش محمول صفتی دارند. پرسشی که در این قسمت مطرح می‌شود این است که ساخت مالکیت محمولی که با */var/* و */yox/* بیان می‌شود جزء کدام یک از رده‌های مالکیت محمولی می‌باشد. در بخش بعد تلاش شده است تا به این پرسش پاسخ داده شود.

۴-۱. ساخت مالکیت مبتدایی در ترکی آذربایجانی

استسن (۲۰۰۹: ۱۲۱) مثال (۲۵) را از زبان ترکی استانبولی به نقل از لوئیس^۲ (۱۹۶۷) نقل می‌کند:

- (25) Mehmed'-in para-si var
 M.-GEN money-POSS.3SG existent

Mehmet has money

استسن به نقل از لوئیس اظهار می‌دارد که نباید جمله‌هایی مانند *Mehmet'in parası var* «مهمت پول دارد» و *Mehmet'in parası yok* «مهمت پول ندارد» را به لحاظ ساخت نحوی به صورت [مالکیت توصیفی] + */var/* و */yox/* تحلیل کرد. گروه بندی نحوی این جمله به صورت *Mehmet'in parası/ var* «پول مهمت هست» نمی‌باشد بلکه به صورت *Mehmet'in/ parası var* «مهمت، پولش هست» می‌باشد.

گروه اسمی «مالک» جایگاه آغازین جمله را در مالکیت محمولی پر می‌کند بر این اساس استسن (۲۰۰۹: ۱۸) معتقد است که تفاوت نحوی مالکیت محمولی و توصیفی در ساخت‌هایی از این دست با مفهوم مبتدایی^۳ در ارتباط است. در مالکیت

¹ S. Çakmak.

² L. Lewis

³ topicality

محمولی مالک نقش مبتدای جمله‌ای را دارد و در نتیجه در جایگاه آغازین جمله قرار می‌گیرد و چون مبتدای جمله‌ای و فاعل جمله نمی‌توانند باهم در درون یک سازه نحوی قرار بگیرند بنابراین گروه‌هی اسمی مالک و مملوک در ساخت مالکیت محمولی این زبان‌ها سازه نحوی واحدی را تشکیل نمی‌دهند. بنابراین گروه اسمی مالک در ساخت‌هایی از قبیل ساخت فوق در زبان ترکی دارای نقش مبتدای جمله‌ای است.

قربت ذاتی که به لحاظ مقوله‌ای بین جمله‌های وجودی و ملکی وجود دارد ممکن است باعث بروز شباهت‌های صرفی-نحوی بین آنها شود (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۲۹). مثال (۲۶) جمله‌های وجودی را نشان می‌دهد. جمله (۲۶)ب) */Əhməd'in kitabı var/* «کتاب احمد هست» می‌تواند پاسخ سوالی مثل جمله (۲۶)الف) */masada nə var?/* «چه چیزی بر روی میز است؟» باشد. در مقابل مثال‌های (۲۷)الف-ب) با همان ساختار صرفی-نحوی مشابه با مثال (۲۶) اما در یک بافت ملکی به کار رفته است: جمله (۲۷)ب) */Əhməd'in kitabı var/* «احمد کتاب دارد» می‌تواند پاسخ سوال (۲۷)الف) باشد: */Əhməd'in nəyi var?/* «احمد چه چیزی دارد؟».

(26)

جمله وجودی

a. Masa-da nə var?
table-LOC what existent
What is on the table?

چه چیزی بر روی میز است؟

b. (Masa-da) Əhməd-in kitab-i var.
(table-LOC) Axmet-GEN book-POSS.3SG existent
Əhməd's book is there (on the table).

کتاب احمد هست

Lit.: [Əhməd's book] existent (on the table).

Location: Masa-da [TOP]

Subject: Əhməd-in kitabı [FOC]

(27)

جمله‌های ملکی

a. Əhməd-in nə-si var?
Əhməd-GEN what-POSS.3SG existent
What does Əhməd have?

احمد چه چیزی دارد؟

b. Əhməd-in kitab-i var.
Əhməd -GEN book-POSS.3SG existent
Əhməd has (a) book(s).

احمد کتاب دارد.

Lit.: Əhməd's, [his book] existent.

Possessor (PR): Əhməd [TOP]

Possessee (PE): kitap [FOC]

اگر چه جمله‌های (ب.۲۶) و (ب.۲۷) به لحاظ صوری شبیه یکدیگر می‌باشند، اما زیرساخت و ویژگی‌های زبر زنجیری آنها متفاوت می‌باشد. به عنوان مثال به باور استسن (۲۰۰۹: ۱۲۲-۱۲۱) و کاراکوچ (۲۰۱۹: ۱۲۹) در جمله‌های ملکی مانند (ب.۲۷) بعد از گروه اسمی مالک /Əhməd/ یک مکث وجود دارد. به همین دلیل در جمله (ب.۲۷) باید عبارت /Əhməd'in kitabı/ را نه به صورت «کتاب احمد» بلکه به صورت «احمد را، کتابش» تحلیل کرد. همانطور که قبلاً اشاره شد امکان قرار گرفتن عبارت‌های قیدی بین مالک و مملوک در این نوع ساخت‌ها، سرنخی قوی برای درستی تحلیل محسوب می‌شود. مثال (۲۷) را با افزودن قید مکان /evdə/ «در خانه» و یا قید زمان /bugün/ «امروز» می‌توان به صورت مثال‌های (۲۸) و (۲۹) بازنویسی کرد:

(28)

a. Əhməd-in ev-də nə-si var?
 Əhməd-GEN home-LOC what-POSS. 3SG existent
 What does Əhməd have at home ?

احمد چه چیزی در خانه دارد؟

b. Əhməd-in ev-də kitab-i var.
 Əhməd -GEN home-LOC book-POSS.3SG existent
 Əhməd has (a) book(s) at home.

احمد در خانه کتاب دارد.

(29)

a. Əhməd-in bugün nə-si var?
 Əhməd-GEN home-LOC what-POSS.3SG existent
 What does Əhməd have today ?

احمد امروز چه چیزی دارد؟

b. Əhməd-in bugün kitab-i var.
 Əhməd -GEN home-LOC book-POSS.3SG existent
 Əhməd has (a) book(s) today.

احمد امروز کتاب دارد.

برخلاف مثال‌های بالا امکان اضافه کردن عبارت‌های قیدی بین مالک و مملوک در جمله (ب.۲۶) و بازنویسی آن به صورت (ب.۳۰) وجود ندارد و باعث نادستوری شدن جمله می‌شود:

(30)

a. Masa-da bugün nə var?
 table-LOC today what existent
 What is on the table today ?

امروز چه چیزی بر روی میز است؟

b. * (Masa-da) Əhməd-in bugün kitab-i var.
 (table-LOC) Axmet-GEN today book-POSS.3SG existent
 intended: Əhməd's book is on the table today.

(بر روی میز) امروز کتاب احمد هست

تفاوت بین جمله‌های (ب.۲۶) و (ب.۲۷) را به رغم شباهت صرفی-نحویشان می‌توان از زاویه ساخت اطلاعی آنها نیز تبیین کرد. در مثال (ب.۲۶) مالکیت توصیفی /Əhməd'in kitabı/ «کتاب احمد» در واقع اطلاع تأکیدی جمله وجودی است. اما در جمله (ب.۲۷) /Əhməd/ مبتدای جمله و /kitab/ تأکید جمله می‌باشد.

ساخت این نوع از مالکیت محمولی در زبان ترکی شبیه آن دسته از ساخت‌هایی در زبان فارسی است که دبیرمقدم (۱۳۹۹: ۲۲۷-۲۷۴) آنها را ساخت فاعل غیرفاعلی می‌نامد. در ساخت فاعل غیرفاعلی آن گروه اسمی که در جایگاه نحوی فاعل جمله قرار می‌گیرد به لحاظ دستوری نقشی غیرفاعلی دارد. مثال‌های زیر نمونه‌هایی از ساخت فاعل غیرفاعلی در زبان فارسی می‌باشند (دبیرمقدم، ۱۳۹۹: ۲۳۰-۲۴۲):

ساخت فاعل غیر فاعلی (۳۱)
 الف. پیوسته این هر دو را با یکدیگر مکاشفت بودی.
 ب. هیچ جانور نکشتندی الا آن را که از او خلق را مخاطره و رنج بودی.
 ج. خشمش می آمد و در هر حال سود نمی داشت.
 به باور دبیرمقدم (۱۳۹۹: ۲۴۳) پیشینه ساخت فاعل غیرفاعلی به کار برده شده در مثال‌های بالا به کتیبه‌های دوران هخامنشی در قرن چهارم پیش از میلاد برمی‌گردد. وی مثال زیر را که برگرفته از کتیبه‌ای در تخت جمشید می‌باشد به نقل از کنت (۱۹۵۳: ۱۵۰) ارائه می‌کند:

(32) *dārayava[h]auš pussā aniyaičiy ahantā.*
 Darius.GEN.M. son.NOM.M.PL other. NOM.M.PL be.3PL.IPF.MID3
 'Darius had other sons' (Lit. 'To Darius were other sons')

داریوش پسران دیگری داشت.

دبیرمقدم (۱۳۹۹: ۲۴۴) معتقد است که مثال بالا و ویژگی‌های منعکس شده در آن کهن نمونه و نمونه اعلای برای ساخت فاعل غیرفاعلی می‌باشد. در مثال بالا فاعل غیرفاعلی /*dārayava[h]auš*/ نقش معنایی مالک و فاعل فاعلی /*pussā*/ نقش مملوک را دارد. ساخت‌هایی از این دست تمام ویژگی‌های رده مالکیت محمولی مبتدایی را دارند. به عنوان نمونه مثال (۳۳) دارای محمول وجودی /*var*/ «موجود» است و گروه اسمی مملوک /*maşın-ım*/ «ماشینم» نقش فاعل دستوری دارد زیرا فعل ربطی /*i-*/ با آن مطابقت برقرار کرده است و گروه اسمی مالک /*mənim*/ «من» مبتدای جمله‌ای است.

(33) *Mən-im maşın-ım var-i-di.*
 I-GEN car-POSS.1SG existent-COP-PAST.3SG
 I had a car.

من ماشین دارم.

ساخت مالکیت مبتدایی برای بیان انواع مالکیت تعلق، غیر تعلق و انتزاعی کاربرد دارد. در ادامه چند مثال از ساخت مالکیت مبتدایی در ترکی آذربایجانی ارائه شده است:

(34) *ölüm sən-in ana-n yox-dur*
 death you-GEN mother- POSS.2SG non-existen-PRES.3SG
 Hey death ! you don't have a mother

ای مرگ ! تو مادر نداری!

(35) *de-mə ki şair-in mətləb-i yox-dur*
 say-NEG that poet-GEN matter-POSS.3SG non-existent-COP
 don't say the poet dosen't have any matter

نگو که شاعر مطلبی ندارد.

(36) *mən-im bu dünya-yla bir alver-im var*
 I-GEN this universe-COM a deal-GEN Existent
 I have a deal with this universe

من با این دنیا یک معامله دارم.

از آنجایی که در ساخت مالکیت مبتدایی همواره نشانه‌ی مطابقه با مالک به صورت ضمیر پسوندی به مملوک اضافه می‌شود چنانچه به لحاظ بافتی ضرورتی برای ذکر مالک وجود نداشته باشد می‌توان آن را حذف کرد.

(37) *o-nun qonağ-1 var = qonağ-1 var*
 he-GEN guest-POSS.3SG existent guest-POSS.3SG existent
 He has a guest.

او مهمان دارد.

بر اساس مشاهدات فوق طرحواره ساخت مالکیت مبتدایی در ترکی آذربایجانی را می‌توان به صورت طرحواره (5) ارائه کرد:

(5) (PR_i-GEN,) PE-PS_i var/yox

این طرحواره مشابه طرحواره (2) است که استسن (۲۰۱۳: ۵۸) برای مالکیت مبتدایی در زبان انگلیسی ارائه کرده است. علاوه بر طرحواره (5) یک الگوی دیگری نیز برای ساخت مالکیت مبتدایی در زبان ترکی وجود دارد که بر اساس آن نشانه‌ی مطابقه به جای اضافه شدن به مملوک به معمول /var/ اضافه می‌شود:

(6) (PR_i-GEN), PE-PS_i var/yox-PS_i

نمونه‌ایی از کاربرد این ساخت در مثال (38) ارائه شده است:

(38) *Ağa, siz-in ruznamə var-ız-dı(r)?*
 sir, you-GEN newspaper existent-POSS.2PL-COP.3SG.PRES
 Sir, do you have a paper? (Lee, 1997: 103)

آقا شما کاغذ دارید؟

این نوع از ساخت مالکیت محمولی مشخصاً در گونه‌های زبان ترکی رایج در ایران و بعضی از گونه‌های محاوره‌ای رایج جمهوری آذربایجان یافت می‌شود (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۳۴؛ اؤزتوپچو، ۲۰۰۳: ۸۲).
در مثال زیر نشانه مطابقت مالک به محمول منفی /YOX/ اضافه شده است:

(39) bu-lar-ın hər iki-si-nin də evlad
this-PL-GEN each two-POSS3SG-GEN PTC child
yox-u-y-di
nonexistent-POSS.3SG- COP-PAST
Neither of them had a child. (Karini 2009: 303)

هیچ کدام از آنها بچه نداشتند.

این الگو یک کپی ساختاری از مالکیت محمولی در زبان فارسی است. همانطور که در زبان فارسی شناسه‌های شخصی در مطابقت با مالک که به آخر محمول داشتن اضافه می‌شود، در گونه‌های ترکی رایج در ایران نیز به تبعیت از زبان فارسی نشانه‌های مطابقت به محمول /var/ و /yox/ اضافه می‌شود (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۳۴).

۴-۲. ساخت مالکیت محمولی مکانی در ترکی آذربایجانی

مالکیت یکی از حیظه‌های به نسبت انتزاعی مفهوم‌سازی انسان است و اصطلاحات مربوط به مالکیت از حیظه‌های عینی تر مشتق می‌شوند. این حیظه‌های عینی مربوط به تجربیات بنیادی است مانند انجام دادن یک عمل، بودن در یک مکان، بودن در کنار کسی و یا وجود داشتن چیزی (هاینه^۲، ۱۹۹۷: ۴۵). هاینه (۱۹۹۷: ۴۷) بر اساس این تجربیات بنیادی مکرر چند طرحواره رویدادی را مطرح می‌کند و معتقد است که این طرحواره‌ها می‌توانند بیشتر ساخت‌های مالکیت در زبان‌های دنیا را تبیین کنند. یکی از این طرحواره‌های رویدادی طرحواره مکانی است که به صورت زیر است:

طرحواره مکانی: الف در ب قرار دارد.

طرحواره مالکیت محمولی مکانی را می‌توان به قاعده زیر تعمیم داد:

الف در مکان ب است < ب مالک الف است / الف دارد

در قاعده بالا ب نشانه مالک و الف نشانه مملوک است و در زبان‌های مختلف که دارای مالکیتی محمولی مطابق با قاعده بالا می‌باشند معمولاً از یک فعل پیوندی مکانی یا فعل حالتی معادل «بودن در»، «ماندن»، «نشستن» و غیره استفاده می‌شود. ساختار نحوی ساخت‌های مالکیت به دست از آمده از طرحواره مکانی غالباً به این گونه است که در آنها مملوک به صورت فاعل و مالک به صورت متمم مکانی رمزگذاری می‌شود. هاینه (۱۹۹۷: ۵۱) مثال زیر را که از زبان ترکی استانبولی است نمونه‌ای از مالکیت مکانی می‌داند:

(40) Ben-de Kitab var
I-LOC book Existent

¹ K. Öztopçu

² B. Hiene

I have a book (on me / with me). (Lyons, 1968: 395)

من کتاب دارم.

مثال زیر که برگرفته از داده‌های زبان ترکی آذربایجانی است مشابه ساخت بالا می‌باشند:

(41) Heydərbaba sən-də dəfinə-lər var.
 H. you-LOC buried treasure-PL existent
 Heydərbaba! you have buried treasures.

حیدربابا! تو دفینه داری. تحت اللفظی: با تو دفینه‌هایی است.

ساختار نحوی بالا کاملاً منطبق با ساخت نحوی مالکیت محمولی مکانی استس می‌باشد. به عنوان نمونه مثال (41) دارای محمول وجودی /var/ «موجود» است و گروه اسمی مملوک /dəfinələr/ «دفینه‌ها» فاعل دستوری جمله است و مالک -sən/də/ «تو» حالت مکانی دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که زبان ترکی آذربایجانی دارای رده ساخت مالکیت مکانی می‌باشد. ساخت مالکیت محمولی مکانی در ترکی آذربایجانی مشابه الگوی ساخت جمله‌های وجودی است. به عنوان مثال جمله (42) یک جمله وجودی است و جمله (43) که یک ساخت مالکیت محمولی است:

(42) جمله وجودی

Qapı-da maşın var
 door-LOC car existent
 There is a car at the door.

دم در، ماشین هست.

(43) ساخت مالکیت محمولی مکانی

Həsən-də maşın var
 H-LO car existent
 Həsən (temporarily) has a car.

حسن موقتاً ماشین دارد.

تفاوت جمله‌های وجودی با ساخت‌های مالکیت محمولی مکانی در این است که اسمی که حالت مکانی می‌گیرد (مالک) دارای مشخصه [+انسان] است. به عبارتی در ساخت مالکیت محمولی مکانی، مالک ضرورتاً باید انسان باشد تا بتوان از تا از مفهوم مالکیت را دریافت کرد در غیر این صورت ساخت مذکور دارای مفهوم وجودی خواهد بود. بنابراین طرحواره مالکیت مکانی در ترکی آذربایجانی را می‌توان به صورت زیر نشان داد:

(7) PR_[+human]-dA PE var / yox

در زبان‌های متعلق به خانواده زبانی ترکی الگوی مکانی (ساخت مالکیت مکانی) نشان دهنده مالکیت موقت می‌باشد و معمولاً زمانی به کار می‌رود که مملوک یک اسم غیرتعلقی باشد (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۳۳). بنابراین اسم‌های تعلقی، اعضای بدن و اصطلاحات خویشاوندی به عنوان مملوک با این الگو به کار نمی‌روند:

- (44) * Əhmət-də əmi var
 A-LOC uncle existent
 Intended: Ahmet has an uncle.

احمد عمو دارد.

- (45) * Uşaq-da göy göz var
 child-LOC blue eye existent
 Intended: 'The child has blue eyes'

بچه چشمان آبی دارد.

۳-۴. ساخت مالکیت معمولی با جمله‌های اسنادی

جمله‌های مکانی در ترکی در واقع نوعی از جمله‌های اسنادی هستند که معمول آنها هستاری است که حالت مکانی دارد. هستار می‌تواند اسم یا ضمیر باشد:

- (46) Kitab Əhməd-də-dir
 book Ə.-LOC-COP
 The book is in (by) Əhməd

کتاب در (دست) احمد است.

- (47) Kitab on-da-dır
 book he/she-LOC-COP
 The book is in (by) him/her

کتاب در (دست) اوست.

همانطور که در مثال‌های بالا مشاهده می‌شود از جمله‌هایی که معمول آنها حالت مکانی دارد، مفهوم مالکیت برداشت نمی‌شود. اما نوع دیگری از جمله‌های اسنادی وجود دارند که در آنها اسم یا ضمیری است که حالت اضافه دارد، این نوع ساخت‌ها دارای مفهوم مالکیت هستند. در این نوع ساخت‌ها اسم یا ضمیر که مالک می‌باشد علاوه بر پسوند حالت ملکی پسوند -ki می‌گیرد:

- (48) Kitab Əhməd-in-ki-dir
 book Ə-GEN-KI-COP
 The book is Ahmad's.

کتاب مال احمد است.

- (49) Kitab siz-in-ki-dir
 book you-GEN-KI-COP
 The book is yours

کتاب مال شماست.

در مکالمه‌های روزمره و غیررسمی پسوند معمولاً حذف می‌شود:

- (50) Kitab Əhməd-in-di
 book Ə-GEN-KI-COP
 The book is Ahmad's.

کتاب مال احمد است.

- (51) Kitab siz-in-di
book you-GEN- COP
The book is yours.

کتاب مال شماست.

ساخت این نوع از مالکیت معمولی را می توان به صورت طرحواره (8) نشان داد:

- 8) PE PR-GEN-(ki)-COP

ساخت اطلاعی این نوع از مالکیت معمولی با ساخت اطلاعی مالکیت مبتدایی و مکانی تفاوت دارد. در مالکیت مبتدایی و مکانی مالک اطلاع کهنه و مملوک اطلاع نو می باشد اما در این نوع از ساخت مالکیت، مالک اطلاع نو محسوب می شود:

- (52) مالکیت مبتدایی

Əhməd-in kitab-1 var.
Ə-GEN book-POSS.3SG existent
Əhməd has (a) book(s).

احمد کتاب دارد.

Possessor: Əhməd [TOP]
Possessee: kitap [FOC]

- (53) مالکیت مکانی

Əhməd-də kitab var.
Əhməd-LOC book existent
Əhməd has (a) book(s).

احمد کتاب دارد.

Possessor: Əhməd [TOP]
Possessee: kitap [FOC]

- (54) ساخت اسنادی

Kitap Əhməd-in-ki-dir
book Əhməd-GEN-KI-COP
The book is Əhməd's.

کتاب مال احمد است.

Possessee: kitap [TOP]
Possessor: Əhməd [FOC]

از ساخت اسنادی علاوه بر مالکیت غیرتعلق برای بیان مالکیت انتزاعی نیز استفاده می شود:

- (55) Sevda onlar-in həsrət biz-im-dir
love they-GEN longing we-GEN-COP
love is theirs and longing is ours.

عشق مال آنها و حسرت مال ماست.

کاربرد ساخت اسنادی برای بیان مالکیت تعلق معمول نیست:

- (56) * Ana onun-dur

mother hers/his -COP
The mother is hers/his.

مادر مال توست.

۴-۴. فعل ربطی /-ol/

در زبان ترکی علاوه بر فعل ربطی *i-* که در بخش قبل به آن اشاره شد یک فعل ربطی دیگر نیز وجود دارد و آن فعل ربطی *-ol* «شدن، بودن» می‌باشد. این فعل ربطی درست مانند فعل ربطی *i-* می‌تواند در ساخت جمله‌های اسنادی، وجودی و مکانی به کار رود:

(57) جمله اسنادی

a. Əhməd əkinçi-dir
Ə. Farmer-COP
Əhməd is a farmer.

احمد کشاورز است.

b. Əhməd əkinçi /-ol/ ar
Ə. Farmer become-AOR
(I guess) Əhməd will become a farmer.

(به گمانم) احمد کشاورز شود.

(58) جمله مکانی

a. Əhməd Zəncan-da-dır
Ə. Z-LOC-COP
Əhməd is in Zəncan.

احمد در زنجان است.

b. Əhməd Zəncan-da /-ol/ ar
Ə. Z-LOC be-AOR
Əhməd lives in Zəncan

احمد در زنجان زندگی می‌کند.

(59) جمله وجودی

a. Dam-da pişik var
roof-LOC cat existent
There is/are (a) cat(s) on the roof

در پشت بام یک گربه هست.

b. Dam-da pişik /-ol/ ar
roof-LOC cat be-AOR
lit: in the roof, a cat is : There are (often) cats on the roof.

در پشت بام بیشتر وقت‌ها گربه است.

همانطور که مشاهده می‌شود استفاده از فعل ربطی /ol-/ به جای /i-/ و /var/ باعث تغییر معنای جمله‌ها می‌شود. فعل ربطی /ol-/ یک فعل پیش‌تحوالی^۱ است. در فعل‌های پیش‌تحوالی مفهوم وارد شدن به یک حالت با خود آن حالت ترکیب شده است (یوهانسون، ۲۰۰۰: ۶۳). به عنوان مثال در زبان‌های ترکی یک تکواژ فعلی واحد می‌توانند هم یک کنش پویای آغازین و هم یک حالت ایستای پس‌تحوالی^۲ را بیان کنند. مانند /ol-/ «شدن + بودن» (باجانلی، ۲۰۰۹: ۱۷۱). فعل پیش‌تحوالی /ol-/ هم به فاز پویای «شدن» و هم فاز ایستای پیرو «بودن» دلالت دارد. مثال‌های زیر نمونه‌های دیگری از فعل‌های پیش‌تحوالی در زبان‌های ترکی می‌باشند:

(60)	فعل‌های پیش‌تحوالی در ترکی آذربایجانی
a. yat-	‘ lie down + lie ’ «دراز کشیدن + در وضعیت دراز کش بودن»
b. otur-	‘ sit down + sit ’ «نشستن + در وضعیت نشستن بودن»
c. tur-	‘ stand up + stand ’ «ایستادن + در وضعیت ایستاده بودن»

ماهیت پیش‌تحوالی فعل ربطی /ol-/ این امکان را فراهم آورده است که این فعل ربطی بتواند هم در معنای پویا و هم در معنای ایستا به کار رود. در جمله (ب.۵۷) فعل /ol-/ معنای پویا و در جمله‌های (ب.۵۸) و (ب.۵۹) معنای ایستا دارد. نسبت به دیگر شاخه‌های خانواده زبان‌های ترکی در زبان‌های ترکی شاخه اوغوزی فعل /ol-/ در مفهوم ایستایی کاربرد محدودتری دارد و فقط با نشانه‌های «زمان گسترده»، «حال استمراری» و «زمان آینده» به کار می‌رود (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۳۸). فعل ربطی /ol-/ در زمان گذشته فقط دارای معنای پویا می‌باشد (کاراکوچ، ۲۰۰۰: ۱۴۵).

۴-۴-۱. مالکیت محمولی با فعل ربطی /ol-/

در خانواده زبان‌های ترکی مالکیت پویا (در معنای «به تملک درآوردن» و «به دست آوردن» به طور معمول با فعل ربطی /ol/ بیان می‌شود. مثال زیر نمونه‌ای از مالکیت پویا در ترکی آذربایجانی می‌باشد:

(61) ev-in	ol- ar	ev-in-e	xəzinə	dol- ar
house- POSS.2SG	be -AOR	house- POSS.2SG-DAT	treasure	fill- AOR
lit: you will get a house and treasure will fill it : if you try hard,				
prosperity will follow (proverb)				

خانه‌ای خواهی داشت (صاحب خانه‌ای خواهی شد) و خانه‌ات پر از گنج خواهد شد.

محمول غیر فعلی /var/ ماهیتی ایستایی دارد و هرگز در معنای پویا به کار نمی‌رود و برای بیان مالکیت پویا از محمول فعلی /ol-/ استفاده می‌شود (کاراکوچ، ۲۰۱۹: ۱۴۰). در بعضی از بافت‌ها از محمول فعلی /ol-/ برای بیان مالکیت در مفهوم ایستا نیز استفاده می‌شود:

(62) Mercedes	sür-ür-dü,	səliqəli	maşın	idi	de-di-m
M.	drive-PROG-PAST	neat	car	be- PAST	say- PAST-1SG
yəqin	pul-u	/-ol/ ar			
absolutely	money-POSS.3SG	be- AOR			
he was driving a Mercedes, it was a neat car, I said ‘He absolutely has money					

¹ initiotransformative

² posttransformative

³ E. Bacanlı

سوار یک مرسدس بود، ماشین تمیزی بود، گفتیم: او قطعاً پول دارد.

در مثال (62) که برگرفته از یک عنوان خبری است از عبارت *yəqin pulu ol- ar* «قطعاً او پول دارد» این معنی برداشت می‌شود که او شبیه آدم‌های ثروتمند است و قطعاً همیشه پول دارد. حال اگر در عبارت بالا به جای */ol-/* از تکواژ */var/* استفاده کنیم معنای جمله این خواهد بود که او در حال حاضر پول دارد:

(63) *yəqin pul-u var*
absolutely money-POSS.3SG existant
He absolutely has money (at this moment).

او (در حال حاضر) پول دارد.

اگر در ساخت مالکیت مکانی به جای معمول */var/* و */yox/* از معمول */ol-/* استفاده شود، دیگر مفهوم مالکیت موقت از آن برداشت نمی‌شود بلکه معنای مالکیت دایمی خواهد داشت:

(64) *Fəhlə-də pul /-ol/ maz*
worker-LOC wisdom be-NEG.AOR
A worker (normally) doesn't have money.

فعله‌ها (معمولاً) پول ندارند.

فعل */ol-/* به صورت اسم فعل */ol-an/* در بندهای موصولی مالک را با مملوک پیوند می‌دهد. در این نوع بافت‌ها */ol-/* مفهومی ایستایی دارد:

(65s) *uşaq-lar-ı /-ol/ an ana-lar bu dünya-n-ın*
child-PL-POSS.3SG be-GER mother-PL this world-EPEN-GEN
dirək-ləri-dir
pillar- 3PL-be
Mothers who have children are the pillars of this world

مادرانی که فرزند دارند، ستون‌های جهانند.

در مثال بالا فعل */ol-/* در مفهوم ایستا به کار رفته است و در این مثال نمی‌توان به جای */ol-/* از معمول صفتی */var/* و */yox/* استفاده کرد زیرا */var/* و */yox/* تکواژی غیرفعلی است و نمی‌تواند پسوند */-an/* بگیرد و در ساخت‌های موصولی شرکت کند. بنابراین با توجه به شواهد فوق می‌توان نتیجه گرفت که اگر چه */ol-/* مانند */var/* می‌تواند در معنای ایستا به کار رود اما برای بیان مالکیت در ترکی این دو تکواژ باهم دارای توزیع تکمیلی هستند و نمی‌توانند به جای هم به کار بروند. بر اساس مثال‌ها و شواهدی که در این بخش بررسی شد، انواع ساخت مالکیت معمولی در ترکی آذربایجانی را با توجه به شیوه رمزگذاری مالک و مملوک و معمول به کار رفته در آنها می‌توان در قالب جدول زیر ارائه داد:

جدول ۲.

انواع ساخت مالکیت معمولی در ترکی آذربایجانی

1. Topic possessive:	a.	PR-GEN _i PE- PS _i	var
	b.	PR-GEN _i PE	var- PS _i
	c.	PR-GEN _i PE- PS _i	/-ol/
2. Locational possessive:	a.	PR _[+ human] -LOC PE	var
	b.	PR _[+ human] -LOC PE	/-ol/
3. Nominal possessive:	a.	PE PR-GEN-(ki)-COP	
	b.	PE PR-GEN-(ki)	/-ol/

همچنین توزیع انواع ساخت مالکیت محمولی در زیرشاخه‌های مالکیت در ترکی آذربایجانی را می‌توان در قالب جدول زیر ارائه داد:

جدول ۳.

توزیع انواع ساخت مالکیت محمولی در زیرشاخه‌های مالکیت

موقت	انتزاعی	تعلق	غیر تعلق	Topic :
-	+	+	+	PR-gen _i PE-ps _i var
-	+	+	+	PR-GEN _i PE var-PS _i
-	+	+	+	PR-GEN _i PE-POSS.PS _i /-ol/
+	-	-	-	Locational: PR _[+human] -LOC PE var
-	+	-	+	PR _[+human] -LOC PE /-ol/
-	+	-	+	Nominal: PE PR-GEN-(ki)-COP
-	+	-	+	PE PR-GEN-(ki) /-ol/

۵- نتیجه گیری

بر اساس بررسی‌های انجام گرفته در این پژوهش مشخص شد که از میان رده‌های ساخت مالکیت محمولی مورد ادعای استسن (۲۰۰۹) زبان ترکی آذربایجانی دارای دو رده ساخت مالکیت مبتدایی و مکانی می‌باشد. همچنین یک ساخت مالکیت محمولی دیگر در ترکی وجود دارد که جزء هیچ کدام از رده‌های مورد اشاره استسن نیست.

ساخت مالکیت مبتدایی علاوه بر گونه معیار یک گونه غیرمعیار هم دارد که در آن پسوند ملکی به جای مملوک به محمول صفتی *var/* و *yoX/* اضافه می‌شود. این گونه غیرمعیار یک کپی ساختاری از ساخت ملکی با محمول «داشتن» در زبان فارسی است.

الگوی ساخت مالکیت محمولی مکانی در ترکی آذربایجانی مشابه ساخت جمله‌های وجودی است و تنها تفاوت میان آنها این است که در ساخت مالکیت محمولی مکانی، اسمی که حالت مکانی می‌گیرد (مالک) باید دارای مشخصه [+انسان] باشد تا بتوان از آن ساخت مفهوم مالکیت را استنباط کرد.

در هر سه رده ساخت مالکیت محمولی برای بیان مالکیت در آینده یا مالکیت پویا به جای محمول صفتی *var/* و *yoX/* از فعل ربطی *-ol/* به استفاده می‌شود. استفاده از فعل ربطی به جای محمول صفتی باعث تغییر معنای ساخت‌های محمولی می‌شود و بر توزیع این ساخت‌ها در زیرشاخه‌های مالکیت تأثیر می‌گذارد.

علائم و اختصارات

ABL	Ablative Case	PASS	Passive
ACC	Accusative Case	PAST	Past
AOR	Aorist Future	PE	Possessee
COM	Comitative	PL	Plural
DAT	Dative Case	POSS	Possessive
DER	Derivative	PR	Possessor
EPEN	Epenthesis	PRES	Present
FUT	Future	PROG	Progressive
GEN	Genitive Case	PS	Possessive Suffix

علائم و اختصارات

GER	Gerund	RP	Reported Past
HF	Hiatus Filler	SG	Singular
LOC	Locative		

منابع

- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۹۹). *زبان‌شناسی: منظری ایرانی*، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- دبیر مقدم، محمد؛ صادق همتی. (۱۴۰۲). «تغییرات نحوی صورت گرفته در ترکی قشقایی در تماس زبانی با فارسی». *جستارهای زبانی*. ۱۴د، ش ۲ (پیاپی ۷۴)، خرداد و تیر ۱۴۰۲، صص ۲۲۵ – ۲۵۹.
- زهتابی، محمدتقی. (۱۳۸۴). *آذربایجان تورکجه‌سینین نحوی*. تبریز: اختر.
- شاهمرسی، پرویز. (۱۳۸۷). *فرهنگ ترکی-فارسی*. تبریز: نشر اختر.
- شهریار، محمدحسین. (۱۳۹۲). *کلیات اشعار ترکی شهریار*. چ بیست و هفتم. تهران: زرین.
- فضولی، ملا محمد. (۱۳۸۷). *دیوان اشعار ترکی*. حسین محمدزاده صدیق. چ پنجم. تبریز: اختر.
- Aikhenvald, A. Y. (2013). Possession and ownership: a cross linguistic perspective. In: A. Y. Aikhenvald, and R. M. W. Dixon. *Possession and Ownership*. Oxford: Oxford University Press, pp.1-64.
- Bacanlı, E. (2009). Phase making on initiotransformative verbs in Altay Turkic. *Turkic languages* 12, pp. 170-186.
- Çakmak, S. (2013). “VAR” ve “YOK” sözcüklerinin morfolojik kimliği. *Turkish Studies- International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. V 8/4 Spring. pp.463-471.
- Garibova J. & S. Aliyeva. (2024). *A Grammar of Contemporary Azerbaijani*. Baku: JSC
- Johanson, L. (2022). The structure of Turkic. In *The Turkic Languages*, Lars Johanson & Éva Á. Csató (eds) (2nd ed.), (pp. 26–59). London: Routledge.
- Karakoç, B. (2000). The finite copula *b/-ol/* in Noghay and its functional equivalents in Turkish. In *Studies on Turkish and Turkic Languages* [Turcologica 46], Aslı Göksel & Celia Kerslake (eds), (pp.143–149). Wiesbaden: Harrassowitz
- Karakoç, B. (2019). Predicative possession in Oghuz and Kipchak Turkic languages. In *Possession in Languages of Europe and North and Central Asia* [Studies in Language Companion Series 206], Lars Johanson, Lidia Federica Mazzitelli & Irina Nevskaya (eds). Amsterdam: John Benjamins.
- Kazimov, Q. (2010). *Müasir Azərbaycan dili, Morfologiya (Contemporary Language of Azerbaijan, Morphology)*. Bakı: Nurlan
- Karini, J. (2009). *Erdebil İli Ağızları*. PhD dissertation, Gazi Üniversitesi.
- Lee, S. N. (1996). *A Grammar of Iranian Azerbaijani*. PhD dissertation, University of Sussex.
- Lewis, L. (1967). *Turkish Grammar*. Oxford: Clarendon Press.
- Öztopçu, K. (2003). *Elementary Azerbaijani*. Santa Monica CA: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Stassen, L. (2009). *Predicative possession*, Oxford: Oxford University Press.